

Культура 09

09-19-2026

Тиждень #2

Лекція #16:

Кераміка.

(початок – закінчення)

Завдання (з книжки *Українська Культура І*):

Прочитати:

Лекція #17:

Вишивка.

ст. 97-102

(старий підручник ст. 89-94)

Виконати:

«Закріплення» - написати відповіді на питання 1-10 на ст. 101
(старий підручник ст. 93) у книжці *Українська Культура І*.

ВИШИВКА

ІСТОРИЧНІ ВІДОМОСТІ

Археологічні знахідки, на яких є зображення людей, вказують, що вишивання відоме в Україні з давніх часів і його розвиток не переривався до наших днів.

У народній традиції вишивка служила не тільки формою окраси одягу або дому. Люди вірили, що вишивка охороняє людину від недобрих сил. Орнаментальні мотиви на вишивках беруть основу в давніх знаках із магічним змістом, що символізували сили природи.

НАРОДНА ВИШИВКА ОСТАННІХ СТОЛІТЬ

Не так давно майже кожна жінка і дівчина на селі вміла вишивати. Осінню і зимою дівчата сходилися разом вишивати. Готуючись вийти заміж, кожна дівчина вишивала кілька сорочок для різних потреб і подій. Кількість вишиванок вважався мірилом працьовитості дівчини.

Вишивкою прикрашали різні частини одягу, передусім сорочку, та речі для дому і для обрядів — скатерті, рушники, хустки і т. д. Із вишивки на сорочці можна було пізнати, з якого села людина походить, бо кожне село плекало власні традиції орнаменту, кольорів та техніки виконання.

РУШНИК

Вишиваний рушник виступає при багатьох обрядах. Народні вірування приписують йому святість й охоронну силу. Гостей зустрічається хлібом і сіллю, положених на вишиваному рушнику. Рушником підперізують перший і останній снопи на обжинках.

Сватам, що їх молодий посилає до батьків дівчини, молода перев'язує рушники через рамена і груди на знак своєї згоди вийти за нього заміж. Молодь пара під час шлюбу стоїть на рушнику, і рушниками зв'язуються їм руки під час весільних церемоній.

Вишитими рушниками спускають домовину померлого у землю. А новонароджену дитину завивають у білий рушник і дають їй вишиту сорочку, яку зберігають для неї у скрині.

ОРНАМЕНТАЛЬНІ МОТИВИ (ОРНАМЕНТИ)

Колись селяни по всій Україні вишивали майже виключно геометричними орнаментами (ромби, безконечники, гаки, хрестики, восьмикутні зірки тощо). У 19 столітті на центральній та східній Україні спопуляризувалися рослинні мотиви — квіти (троянда, мак, гвоздика), дубові листки, гілки з листочками чи квітами і т. д. На західних землях, натомість, донині переважають геометричні орнаменти. Якщо бувають рослинні орнаменти, то теж у геометризованому вигляді.

ТРАДИЦІЙНІ КОЛЬОРИ

Основні кольори української вишивки — червоний і чорний. Ці барви мають давнє значення: червона барва — знак життя і живучості, а чорна — урожайності й плодючості. Вибір кольорів залежить у великій мірі від традицій даного регіону. На Поліссі та Лемківщині, наприклад, є традиція вишивати головно червоною ниткою з малими додатками чорної (на Поліссі) чи синьої (на Лемківщині). На Поділлі та Сокальщині зустрічається багато вишивок, виконані повністю чорною ниткою.

На центральній та східній Україні люблять шити двома або більше відтінками того самого кольору (світлосиній-темносиній, білий-сірий, золотий-брунатний) або навіть тільки одним кольором (синім, золотим, білим, сірим, червоним). Вишивки Гуцульщини та Буковини натомість багатobarвні, не раз аж до семи кольорів.

ТЕХНІКИ ВИШИВАННЯ

Є понад сто різних стібків або швів (тобто способів) вишивання, уживаних в українській народній вишивці. Найбільш поширеними є:

Хрестик — найпопулярніший стібок, що тепер поширений по всій Україні, хоч прийшов в ужиток найпізніше. Це нескладний спосіб численного вишивання, і ним можна виконати прерізні орнаменти.

Низинка (низь, занизування) — одна з найстарших стібків. Походить з техніки ткання. Низинка дуже тяжкий спосіб вишивання для того, хто не зріс із ним. Основу орнаменту вишивають з вивороту (ззаду) полотна й опісля заповнюють орнамент із лицевої («правої») сторони полотна. Низь традиційний для Гуцульщини, Поділля та сусідніх регіонів.

Вишивкою низь оздоблювали переважно одяг. У жіночих сорочках низь вишивали рукав (прямокутник вгорі рукава), а в чоловіків нагрудник.



Низинка



Вирізування



Виколування



Шовковий ґант із сухозліткою



Хрестик



*Гладь або лиштва
(шиття біллю по білому)*



мережка



заволікання

Настілювання (гладь) — загальна назва групи стібків, що дають гладкий вигляд вишивці. Їх використовують для заповнення великих площин. Стібки прилягають близько один до одного. До гладі входять: **лійштва** (покриває обидві сторони полотна так, щоб орнамент виглядав майже ідентичним з обох сторін полотна), набирування, скісна гладь та інші стібки. Гладь використовують при гаптуванні і для заповнення геометризованих квітів або листків.

Мережка, вирізування і віколки (або «очка») — це прозорі шви. У мережці стягається або зв'язується подовжні нитки полотна, щоб створити орнамент з отворами. Мережку використовували для вишивки серветок та скатертин, нею прикрашали чоловічі сорочки і жіночі блузки.

При вирізуванні спершу сильно обшивають довкола місця, що буде вирізуване, а потім вирізують і витягають вирізані нитки. Так творяться невеликі квадратів дірочки. Вирізування популярне на лівобережній Україні, тобто на Полтавщині, Чернігівщині, Київщині, Слобожанщині, Запорозжі.

Виколки — це малі отвори (очка), що їх створюють шиючи ниткою в одну середню дірку полотна і розтягаючи цю дірку, часто без різання полотна.

До давніх швів української вишивки належить теж заволікання. За характером руху і переплетення ниток він подібний до тkania. Особливо поширений на Поліссі, де ним виконують узори темно-червоною ниткою із вузькими чорними або темно-синіми смужечками по краях і по центру узору.

За козацьких часів (у 17–18 століттях) серед верхівки українського суспільства великої популярності набула вишивка, виконана способом званим **гаптування або гапт**. Гапт вишивали кольоровими шовковими нитками, часто в поєднанні з золотою і срібною ниткою («сухозліткою»). Орнамент гаптування був рослинний — квіти, гілки з листям, виноградова лоза і т. д.

Гаптом вишивали предмети для церкви (ризи, плащаниці, вівтарні скатертини), а також його вживали в окрасі одягу, скатертин, покривал й інших ужиткових речей. Гаптом вишивали монахині по жіночих монастирях і майстри у робітнях. Збережені вишивки з козацьких часів свідчать про високу їх техніку.



Мотив «дерево життя»



«Створення світу»



королевіцькі рушники



весільний рушник

традиційні рушники

Пояснення слів

археологічна знахідка — artifact

багатобарвний — many colored

відтінок — shade

гапт, гаптування — embroidery with gold silk threads

скатерка, скатертина — tablecloth

стібок, шов — embroidery stitch

сухозлітка — metal-covered thread used for embroidery

Закріплення 24

1. На якій підставі можна твердити, що люди вишивали в Україні ще в давній час? 2
2. Якими нитками шиють гаптом? Які предмети зазвичай шили гаптом? 2
3. В яких порах року жінки найбільше вишивали? Чому саме тоді? 2
4. Назвіть кілька застосувань вишивки — предметів, які українці прикрашають вишивкою. 2
5. Назвіть обряди, в яких вишивані рушники відіграють велику роль. 3
6. Чому вишиваний рушник має таку велику пошану в народі? 2
7. Назвіть 5 орнаментів, що часто виступають на українських вишивках. 5
8. Яка різниця в орнаменті вишивки між західними регіонами та центральними і східними регіонами? 2
9. В яких регіонах люблять вишивати одним чи двома кольорами? 2
10. В яких регіонах використовують багато кольорів у вишиванні? 2

